

TRŽIŠTE SIRA U ZEMLJAMA CEFTA GRUPACIJE

B. Vlahović¹, A. Puškarić², I. Mugoša³

Izvod: Predmet i cilj istraživanja jeste sagledavanje trendova u izvozu i uvozu sira u zemljama CEFTA grupacije. Izvore podataka predstavlja statistička baza Međunarodnog trgovinskog centra (*International Trade Centre*), u vremenskom periodu 2008-2012. godina. Prosečan izvoz grupacije iznosi 7.606 tona i ima tendenciju rasta po stopi od 24,1%. Najznačajniji izvoznik jeste Republika Srbija sa učešćem od 63,8% u ukupnom izvozu grupacije. Uvoz sira iznosi 20.720 tona i beleži trend umerenijeg rasta po stopi od 7,9%. Najveći uvoznik u grupaciji jeste Bosna i Hercegovina, sa učešćem od 37%. Navedene zemlje ostvaruju negativan bilans spoljnotrgovinske razmene sira, prosečno preko 13 hiljada tona (60 miliona dolara). U cilju većeg izvoza neophodno je povećati domaću proizvodnju sira uz promenu strukture sa stanovišta kvaliteta a prema zahtevima inostranog tržišta. Šansa je u proizvodnji i izvozu autohtonih i sireva proizvedenih u sistemu organske proizvodnje.

Ključne reči: Sir, proizvodnja, izvoz, uvoz, CEFTA.

Uvod

Trgovina industrijskim proizvodima između potpisnica CEFTA sporazuma je od 1. januara 2009. godine potpuno liberalizovana. Za poljoprivredne proizvode postoji mogućnost zadržavanja izvesnog stepena zaštite. Potpisivanjem Sporazuma zadržane su koncesije za poljoprivredne proizvode u trgovini između pojedinih zemalja. Predmet istraživanja ovoga rada jeste obim, dinamika i trendovi spoljnotrgovinske razmene sira u zemljama potpisnicama CEFTA sporazuma, kako bi se sagledali izvožno-uvozni potencijali pojedinih zemalja (*Albanija, Republika Makedonija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Moldavija i Republika Srbija*). Hrvatska je 2013. godine postala punopravni član Evropske unije, tako da više nije u sastavu CEFTA-e.

Materijal i metode rada

Osnovni izvori preuzeti su iz statističke baze podataka Međunarodnog trgovinskog centra (*International Trade Centre*), u vremenskom periodu od 2008. do 2012. godine. Bilans spoljnotrgovinske razmene računat je kao razlika između izvoza i uvoza. Intenzitet kretanja promena kvantifikovan je izračunavanjem stopa promena primenom funkcija sa naprilaženijim linijama trenda originalnim podacima.

¹Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 8, 21000 Novi Sad, Srbija, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

²Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, Volgina 15, Beograd, Srbija, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

³Razvojni fond Autonomne pokrajine Vojvodine, bul. Cara Lazara 7A, Novi Sad, Serbia, e-mail: izabela.mugosa@gmail.com.

Rezultati istraživanja i diskusija

Izvoz sira zemalja CEFTA grupacije - Prosečan izvoz sira (kravlji, ovčiji, kozji) analizirane regionalne grupacije iznosio je 7.606 tona i u analiziranom vremenskom periodu beleži intenzivan rast po stopi od 24,1% godišnje. Isti je rezultanta delovanja niza faktora, pre svega, rasta obima proizvodnje, povećanja tražnje na međunarodnom tržištu i sl. U strukturi ukupnog evropskog izvoza sira pomenuta grupacija učestvuje veoma skromno, nešto ispod jedan posto.

Tabela 1. Izvoz i uvoz sira zemalja CEFTA grupacije (2008-2012), tona
Table 1. Cheese export and import CEFTA Countries

Zemlja <i>Country</i>	Izvoz <i>Export</i>	Uvoz <i>Import</i>	Bilans <i>Balance</i>
Srbija – Serbia	4.857	1.856	3.001
Bosna i Hercegovina – Bosnia and H.	1.186	7.721	-6.535
R. Makedonija – R. Macedonia	1.182	2.889	-1.707
Moldavija – Moldavia	367	2.663	-2.296
Crna Gora – Montenegro	7	4.205	-4.198
Albanija – Albania	7	1.386	-1.379
Ukupno – total	7.606	20.720	-13.114

Izvor: Obračun na bazi Intracen *Bez podataka za Kosovo (UNMIK).

Najznačajniji izvoznik u okviru grupacije jeste *Republika Srbija*. Sa svojim belim autohtonim sirevima poput: „*Homoljskog*”, „*Sjениčkog*”, „*Zlatiborskog*”, „*Zlatarskog*”, „*Mileševskog*” i sl., mogla bi da se nađe na mapi zemalja s prepoznatljivim varijetetima sira, ali je potrebna bolja organizovanost i rigoroznija kontrola svake proizvodne faze, od staje i muže krava, preko otkupa, osnovne prerađe, pa do finalnog proizvoda. Na taj način postiže se sledljivost proizvodnje i bolji kvalitet sireva. Prosečan izvoz iznosi 4.857 tona, što čini skoro dve trećine ukupnog izvoza CEFTA-e (63,8%). U analiziranom periodu prisutan je trend značajnog povećanja izvoza po stopi od 19,6% godišnje. Vrednosno iskazano izvoz iznosi 19,9 miliona US dolara. Najznačajniji izvoz ostvaruje se u Rusiju (42%), sledi Crna Gora (27%), Bosna i Hercegovina (11%), Republika Makedonija (10%) i Ukrajina (4%). Navedene zemlje apsorbirale su 94% ukupnog izvoza sira. Najveći deo izvoza usmeren je u zemlje CEFTA regiona, to ukazuje da je ovo tržište dominantno u spoljnotrgovinskoj razmeni. Očekuje se da i sir bude stavljen na režim slobodne trgovine u okviru Opšteg sporazuma o slobodnoj trgovini koji Srbija ima sa Ruskom Federacijom. To će uticati na još veći izvoz u narednom periodu. Veoma je mala perspektiva izvoza u visoko razvijene zemlje, koje su i same veliki proizvođači i izvoznici kvalitetnih vrsta sira (Popović-Vranješ, Anka i sar.2003).

Na drugom mestu nalazi se *Bosna i Hercegovina*. Prosečan izvoz iznosi 1.186 tona, što čini 15,6% ukupnog izvoza CEFTA-e (tabela 1). Najznačajnije vrste sira su: „*Livanjski*”, „*Travnički*”, „*Vlaški*”, „*Presukuća*”, „*Gužvac*” i sl. Prisutan je trend rasta izvoza po stopi od 12,6% godišnje. Vrednosno izvoz iznosi 5,8 miliona US dolara. Izvoz je

usmeren u 15 zemalja sveta. Ubedljivo najznačajniji izvoz ostvaruje se u Hrvatsku (92%), sledi Crna Gora (7%) i Republika Makedonija (1%), ostale zemlje javljaju se sporadično sa malim količinama.

Sledi *Republika Makedonija* čiji prosečan izvoz iznosi 1.182 tona, što čini 15,5% ukupnog izvoza zemalja regiona. Najznačajnije vrste sira su: „*Galički*“, „*Šarplaninski*“ i sl. Prisutan je trend značajnog izvoza po stopi od 49% godišnje. Vrednosno izvoz iznosi 4,5 miliona US dolara i usmeren je u devet zemalja sveta. Najznačajniji izvoz ostvaruje se u Srbiju (65%), sledi Crna Gora (25%), Bosna i Hercegovina (5%), Albanija (3%) i Australija (2%). SAD, Novi Zeland, Kanada i Hrvatska sporadično se javljaju u izvozu. Evidentno je da je najveći deo izvoza usmeren u zemlje CEFTA regiona.

Izvoz iz *Moldavije* veoma je skroman i prosečno iznosi 367 tona. Značajno je manji od napred navedenih zemalja i čini svega 5% ukupnog izvoza zemalja regiona. Najznačajniji sir je „*Brynza*“ (kozji sir). Prisutan je trend značajnog izvoza što je uslovljeno niskim nivoom početne pojave. Vrednosno izvoz iznosi 2,1 milion US dolara i usmeren je u osam zemalja sveta. Najznačajniji izvoz ostvaruje se u Kazahstan (61%) i Rusiju (32%), a Irak, Belorusija, Sudan, Sirija, Turska i Ukrajina sporadično se javljaju sa malim količinama.

Autohtoni sirevi predstavljaju izvozni potencijal, ali su suočeni sa opasnošću od iščežavanja i gubljenja u masovnoj industrijskoj proizvodnji. Limitirajući činioci su sledeći: proizvodnja je još uvek na relativno primitivnom nivou, nivo higijene je skroman, kontrola i edukacija proizvođača nije zadovoljavajuća, prodaja i otkup dosta su nepovezani stvarajući često nesigurnost plasmana. U tehnologiji postoji dosta nedorečenosti, zaštita porekla i imena sireva nije izvršena (Sarić, Bijeljac, Sonja, 2003). U zemljama u regionu ova vrsta zaštite još uvek nije na zadovoljavajućem nivou. U novije vreme na međunarodnom tržištu sve su traženiji sirevi iz organske proizvodnje, što predstavlja šansu u izvozu analiziranih zemalja.

Uvoz sira zemalja CEFTA grupacije - Prosečan uvoz sira iznosio je 20.720 tona i isti u istraživanom vremenskom periodu beleži umereni porast po stopi od 7,9% godišnje. Uvoz se kreće znatno umerenije od izvoza. Vrednost uvoza iznosi 90 miliona US dolara.

Najznačajniji uvoznik u okviru grupacije jeste *Bosna i Hercegovina*. Prosečan uvoz iznosi 7.721 tona, što čini više od trećine (37%) ukupnog uvoza CEFTA-e. U analiziranom vremenskom periodu prisutan je trend rasta po stopi od 6,3% godišnje. Vrednosno iskazano uvoz iznosi 34 miliona US dolara i realizuje se iz 24 zemlje sveta. Najznačajniji uvoz ostvaruje se iz Nemačke (40%), sledi Slovenija (21%), Hrvatska (20%), Srbija (10%) i Austrija (6%). Navedene zemlje učestvovala su sa 97% u ukupnom uvozu sira u Bosnu i Hercegovinu. Ova zemlja ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene sira u količini od preko 6.500 tona.

Na drugom mestu nalazi se *Crna Gora* čiji prosečan uvoz iznosi 4.205 tona, što čini 20% ukupnog uvoza CEFTA-e. Uvoz raste po stopi od 4,7% godišnje. Vrednosno uvoz iznosi 18 miliona US dolara i realizuje se iz 19 zemalja sveta. Najznačajniji uvoz ostvaruje se iz Srbije (45%), sledi Nemačka (38%), Republika Makedonija (6%), Hrvatska (3%) i Bosna i Hercegovina (2%). Navedene zemlje učestvovala su sa 94% u ukupnom uvozu sira. Evidentno je da je najveći uvoz iz zemalja CEFTA-e. Crna Gora ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene u količino od preko 4.000 tona.

Sledi *Republika Makedonija* čiji prosečan uvoz iznosi 2.889 tona, što čini 14% ukupnog uvoza CEFTA-e. Ona povećava uvoz po stopi od 3,4% godišnje. Vrednosno uvoz iznosi

12,4 miliona US dolara i realizuje se iz 18 zemalja sveta. Najznačajniji uvoz ostvaruje se iz Nemačke (36%), sledi Srbija (21%), Slovenija (20%), Hrvatska (12%) i Austrija (5%). Navedene zemlje učestvovala su sa 94% ukupnog uvoza sira. Republika Makedonija ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene sira u količini od preko 1.700 tona.

Moldavija prosečno uvozi 2.663 tona, što čini 13% ukupnog uvoza CEFTA-e. Povećava uvoz po stopi od 11,4% godišnje. Vrednosno uvoz iznosi 11,2 miliona US dolara i realizuje se iz 23 zemlje sveta. Najznačajniji uvoz ostvaruje se iz Ukrajine (53%), sledi Belorusija (10%), Poljska (9%), Nemačka (8%) i Rusija (5%). Navedene zemlje učestvovala su sa 85% u ukupnom uvozu sira. Republika Moldavija ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene sira u količini od preko dve hiljade tona.

Republika Srbija prosečno uvozi 1.856 tona sira, što čini 9% ukupnog uvoza CEFTA-e. Ona povećava uvoz po stopi od 33% godišnje, što je najintenzivnije u odnosu na ostale zemlje regiona. Vrednosno iskazano uvoz iznosi 9,1 milion US dolara i realizuje se iz 25 zemalja sveta. Najznačajniji uvoz je iz Nemačke (37%), sledi Republika Makedonija (27%), Hrvatska (8%), Italija (7%) i Austrija (4%). Navedene zemlje učestvovala su sa 83% ukupnom uvozu. Republika Srbija jedina od svih navedenih zemalja grupacije ostvaruje pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene sira od tri hiljade tona.

Albanija prosečno uvozi 1.386 tona, što čini 7% ukupnog uvoza CEFTA-e. Ona neznatno povećava uvoz po stopi od 3,8% godišnje. Vrednosno uvoz iznosi 6,1 milion US dolara i realizuje iz 25 zemalja sveta. Najznačajniji uvoz je iz Nemačke (57%), sledi Italija (11%), Grčka (9%), Egipat (7%) i Holandija (5%). Albanija ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene sira u količini od preko 1.300 tona.

Netarifne barijere predstavljaju prepreku u realizaciji raspoloživih potencijala u slobodnoj trgovini CEFTA zemalja. Obuhvataju tehničke barijere (tehnički, sanitarni standardi i sertifikovanje) i administrativne barijere (licenciranje, vreme i dokumentacija potrebna prilikom uvoza i izvoza, dostupnost carinskih zakona i propisa i sl.).

Zaključak

Zemlje potpisnice CEFTA sporazuma predstavljaju malog proizvođača i izvoznika sira u evropskim okvirima. Prosečan izvoz sira iznosi 7.606 tona sa tendencijom značajnog rasta po stopi od 24,1%. Najznačajniji izvoznik jeste Republika Srbija sa učešćem od 63,8% ukupnog izvoza regiona. Uvoz sira grupacije iznosi 20.720 tona i beleži trend umerenog porasta po prosečnoj stopi od 7,9% godišnje. Najveći uvoznik je Bosna i Hercegovina sa učešćem od 37%. Zemlje regiona ostvaruju negativan bilans spoljnotrgovinske razmene sira, prosečno preko 13 hiljada tona (60 miliona dolara). Pozitivan bilans razmene ostvaruje samo

Republika Srbija. Radi povećanja izvoza neophodno je intenzivirati proizvodnju sira uz primenu marketing koncepta. Netarifne barijere predstavljaju najveću prepreku u realizaciji punih kapaciteta u slobodnoj trgovini zemalja CEFTA. Šansa je u proizvodnji i izvozu autohtonih i sireva proizvedenih u sistemu organske proizvodnje.

Napomena

Rad je deo istraživanja na projektu 46006 - Održiva poljoprivreda i ruralni razvoj u funkciji ostvarivanja strateških ciljeva Republike Srbije u okviru dunavskog regiona, finansiranog od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Literatura

Popović-Vranješ, Anka., Vlahović, B., Mirč, D. (2003): Stanje i perspektiva izvoza sira iz Srbije i Crne Gore. *Agroekonomika*, Novi Sad, br. 32, str. 99-106.

Sarić, Z. Bijeljac, Sonja (2003): Autohtoni sirevi Bosne i Hercegovine, *Mljekarstvo*, Sarajevo, broj 53 (2), str.135-143.

<http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>, pristupljeno 18.12.2013.

CHEESE MARKET IN CEFTA COUNTRIES

Vlahović, B.¹, Puškarić, A.², Mugoša, Izabela³

Abstract

The subject and aim of the research is to review the current trends regarding export and import in CEFTA member countries. The data has been collected from database of the International Trade Center, for the period 2008–2012. The average world export of cheese in the period of research was 7,606 tonnes with the tendency to significantly increase to up to 24.1% per year. The most prominent exporter is the Republic of Serbia which represents 63.8% of total regional export. The grouping's import is 20,720 tonnes and the trend line shows a moderate growth at an average rate of 7.9% per year. The biggest importer in the region is Bosnia and Herzegovina which represents 37%. Countries of the region have a negative balance of foreign cheese trade with an average export of more than 13,000 tonnes (US \$60 million). In order to increase the export, it is necessary to boost domestic cheese production by changing the quality structure to meet the requirements of the foreign market. The opportunity lies in the production and export of native cheeses as well as cheese produced in organic agriculture system.

Key words: cheese, production, export, import, CEFTA.

¹Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 8, 21000 Novi Sad, Srbija, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

²Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, Volgina 15, Beograd, Srbija, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

³Razvojni fond Autonomne pokrajine Vojvodine, bul. Cara Lazara 7A, Novi Sad, Serbia, e-mail: izabela.mugosa@gmail.com.